

ภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว

DOCUMENTARY FOR THE KWANKHAO RITUAL OF THAI-LAO ETHNIC GROUPS

ณัฐกานท์ ถือสมบัติ

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว และพัฒนาภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวและนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพมาพัฒนาเป็นภาพยนตร์สารคดี พื้นที่ในการศึกษาคือ บ้านไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ของชาวบ้านไผ่ จัดขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 โดยมีการนำข้าวมากองรวมกัน ที่ลานชุมชน ในด้านความคิด ชาวบ้านไผ่ เริ่มต้นจากความคิดที่ว่า พิธีกรรมอันทรงคุณค่าอย่างพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีตได้สูญหายไปตามพฤติกรรมการทำนาที่เปลี่ยนไป เป็นการทำนาเพื่อค้าขาย หากมีการนำพิธีกรรมดังกล่าวกลับมาอีกครั้ง น่าจะเป็นการดี ที่จะให้ลูกหลานเด็กรุ่นใหม่ได้เห็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่องานต่อผู้มีพระคุณ ให้เห็นคุณค่าของข้าวที่มีต่อมนุษย์ ด้านความเชื่อ พบว่า ชาวบ้านไผ่มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเมื่อบูชาแล้วจะได้รับความอุดมสมบูรณ์อย่างการบูชาศาลปู่ตาในเดือน 6 ก่อนการเพาะปลูก การบูชาตาแฮก แบ่งข้าวโนนาให้ตาแฮก เพื่อให้ตาแฮกคุ้มครองนาข้าว ทำพิธีลาตาแฮก หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ ทำพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเพื่อเรียกขวัญแม่โพสพกลับคืนสู่秧ฉางเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เชื่อว่าข้าวเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ มีแม่โพสพและตาแฮก เชื่อว่าอุปกรณ์ทำนา มีขวัญ มีจิตวิญญาณ เช่นเดียวกับที่เชื่อว่าข้าวมีขวัญ จึงต้องเรียกขวัญข้าวเพื่อให้ขวัญข้าวกลับสู่秧ฉางหลังจากออกไปสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับท้องนาแล้ว ด้านความต้องการ จากการศึกษาศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่บ้านไผ่ พบว่า พิธีกรรมก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน มีการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อจัดพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว เกิดความศรัทธาในการนำข้าวมารวมกันเพื่อช่วยเหลือเพื่อนร่วมชุมชน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านเด็กรุ่นใหม่จึงได้เห็นพิธีกรรมอันทรงคุณค่าอีกครั้ง พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่องานต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งหมายถึงข้าว จากความเชื่อว่าข้าวมีเทพรักษาและคุ้มครองอยู่คือแม่โพสพ จึงจัดพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวขึ้นเพื่อบูชาแม่โพสพ ให้แม่โพสพเกิดความพึงพอใจและนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ ถือเป็นขวัญและกำลังใจอันดีสำหรับชาวนา ที่หวังพึ่งพิงธรรมชาติที่ไม่อาจควบคุมได้ และสิ่งเหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็นให้ช่วยดูแลและคุ้มครองข้าวให้พ้นจากภัยทั้งปวง นอกจากความเชื่อที่ว่าข้าวเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์แล้ว พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ไม่อาจสำเร็จได้เพียงคนเดียว แต่เกิดขึ้นและสำเร็จได้ด้วยพลังชุมชน การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันประกอบกิจกรรม ต้องอาศัยความเสียสละส่วนของตัวเอง ทั้งสละเวลา ในการช่วยเหลือ

เตรียมงาน และเสียสละข้าวโดยการแบ่งข้าวของตนเอง เพื่อไปรวมกับข้าวของผู้คนที่เสียสละเพื่อส่วนรวมเช่นกัน เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่ได้รับความเดือดร้อน ให้อยู่ดีกินดีขึ้น นำมาซึ่งพลังชุมชนก่อเกิดเป็นพลังที่เข้มแข็ง

การผลิตภาพยนตร์สารคดีจากเนื้อหาในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว โดยมีสาระเกี่ยวกับ พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว การแสดงออกต่อผู้มีพระคุณ และการร่วมแรงร่วมใจกันของคนในชุมชน ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบภาพยนตร์สารคดี โดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อภาพยนตร์ ด้านภาพ และ ด้านภาษา ได้พิจารณาภาพยนตร์สารคดี ผลการพิจารณาสรุปว่า ภาพยนตร์สารคดีดังกล่าวเป็นภาพยนตร์ที่ยังขาดภาพใกล้ที่แสดงถึงอารมณ์ของผู้ร่วมพิธี และเสียงสัมภาษณ์ที่น่าสนใจ บางส่วนที่ใช้ภาษาถิ่น ควรขึ้นตัวหนังสือเพื่อให้ผู้ที่ไม่ทราบภาษาท้องถิ่นได้เข้าใจถึงสิ่งที่ผู้พูดต้องการสื่อสาร ในส่วนของ บทเข้าใจและสื่อสารได้ดี จึงถือเป็นภาพยนตร์สารคดีอีกเรื่องหนึ่งที่ควรค่าแก่การนำเสนอต่อไป

คำสำคัญ : ภาพยนตร์สารคดี, พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว, กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว

Abstract

The documentary of the Kwankhao ritual of Thai-Lao Ethnic groups research aims to study the Kwankhao ritual and develop the documentary Kwankhao ritual of Thai-Lao Ethnic groups accordingly. The quality research was conducted and the knowledge gained from the research was used for developing the documentary. The data collecting target area was at Ban Pai village, Ratanaburi District, Surin Province.

The result of the study showed that the Kwankhao ritual of Ban Pai villagers held on the 3rd day of the 3rd waxing moon. The villagers would gather the rice as grain pile at the community ground. For the concept aspect, the villagers practice the Kwankhao ritual in order to maintain this valuable ritual. The villager had been practicing the Kwankhao ritual for a long time but was not practice lately due to the change of rice plating process from the planting for consuming to planting for selling. The villagers agree that it would be a good idea to practice the ritual again to show the younger

generation how to show gratitude toward the benefactors and remind people of rice value toward humanity. It is found that the villagers at Ban Pai village do believe in the supernatural and also believe that respecting these Holy Spirit would they will get abundance agriculture products. For example, they practice the ritual to pay respects to the shrine six months before the growing season. They believe in respecting and offering rice to Tahek holy so that the Tahek spirit would take care of the rice field and after harvesting process the villagers would practice the La Tahek ritual. Furthermore, the villagers practice the Su Kwankhao ritual to invite Mae Posop goddess to come back to the barn which would lead them to get abundance of rice. The villagers believed that rice is a holy plant that has goddess and spirit called Mae Posob and Takae. It is also believed that all agriculture tools have their own spirit like rice plant so the villagers need to invite those spirits back after they were out to bless the wealthy rice field. For the needing aspect, the ritual practice leads to unity and collaboration in the community. There are young people who get involved in the ritual so

they can learn and appreciate the ritual better. The Su Kwankho is the ritual that show gratitude toward the benefactor which means by the rice. The belief that rice has the goddess to protect which called Mae Posob, therefore, the villagers practice the ritual to please the goddess so that she would blessed them with wealthy and happiness. In addition the ritual is also encouraged the farmers, who have to work and depend on the uncontrolled nature resources, that the supernatural like goddess is protecting them. The Su Kwankhao ritual cannot be success without unity and cooperation of people in the community. People in the community need to scarify their time, some property and rice so that the ritual could be success and lead to community strength.

The documentary of the Kwankhao ritual consist of the Kwanskao ritual, showing gratitude and community unity. The documentary was shown as a movie and was evaluated by the movie, visual and language expertise. The expertise commented that the movie needs more close-up motion for clearer emotion presence during the ritual practice. Another comment was that the language present in the movie should be in dialect and subtitles should be added for the audience who do not understand so they can understand the intended message deeply. The expertise agree that the narration script was comprehensible and able to convey the intended message clearly. This movie is worthy and should be presented.

Keywords: documentary, the Kwankhao ritual, Thai-Lao Ethnic groups

บทนำ

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศที่ตั้งอยู่บนวัฒนธรรมข้าว เพราะนอกจากข้าวจะเป็นอาหารหลักของคนไทยแล้ว ข้าวยังเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของไทยมาแต่อดีต สิ่งเหล่านี้แฝงอยู่ในการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ถ้อยคำภาษา การละเล่น การแสดง เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารและความเชื่อหลาย ๆ อย่างของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับข้าว การปลูกข้าว และฤดูในการทำนาปลูกข้าว คนไทยจึงมีวัฒนธรรมข้าวที่เป็นวิถีชีวิตสืบทอดกันมายาวนาน จากอดีตสู่ปัจจุบันและถ่ายทอดไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน จนกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของคนไทย คนไทยส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก จนมีคำกล่าวเกี่ยวกับชาวนาในไทยว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ คนไทยมีความชำนาญในการปลูกข้าว และเป็นลักษณะร่วมของคนไทย ทั้งนี้เพราะประเทศไทยมีสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับการทำนา ที่ตั้งอยู่บนเขตร้อนชื้น จึงมีฝนตกสม่ำเสมอ ตั้งอยู่ในสภาพภูมิอากาศเขตร้อนจึงทำการเพาะปลูกข้าวได้ดี ดังถ้อยคำสำนวนที่เรามักพูดติดปากที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ประเทศไทยมีชื่อเสียงเรื่องข้าวโด่งดังไปทั่วโลก และมีแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่ดีที่สุดของประเทศคือ บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ (กฤษฎา รองจิตต์ . 2557 : 80)

ชาวนามีประเพณีและพิธีกรรมเพื่อขอให้ต้นข้าวในนาอยู่รอด ปลอดภัย ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ มีพิธีกรรมตั้งแต่ก่อนการปลูกจนกระทั่งเก็บเกี่ยวได้เมล็ดข้าวไปเก็บไว้ในยุ้งฉาง มีทั้งพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นเฉพาะในครอบครัว เรียกว่า พิธีราษฎร์ นอกจากนี้ยังมีพิธีหลวงเรียกว่าพระราชพิธีด้วย โดยทั่วไปพิธีกรรมอันเกี่ยวกับข้าวที่จัดขึ้นนั้นมีเป้าหมาย 4 ประการคือ 1) เป็นการขอรับรองอันวอนผีหรืออำนาจลึกลับช่วยดูแลต้นข้าวให้เจริญงอกงาม มีผลผลิตจำนวนมากตามความต้องการ 2) เป็นการขออนุญาตผีหรือเทพที่

ประจำสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติ เพื่อขออนุญาตใช้สอยใน
สิ่งนั้น ๆ เช่น ดิน น้ำ ฝน 3) เป็นการขอขมาต่อ
ธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติเมื่อได้ล่วงเกิน เช่นการ
ขุดดิน ไถดิน และ 4) เป็นการเสี่ยงทายเป็นการ
ประเมินผลผลิตในอนาคต เพื่อเตรียมรับมือต่อภัย
ธรรมชาติ และเตรียมพร้อมสำหรับสิ่งที่เกิดขึ้นกับ
พืชผลในอนาคต

พิธีกรรมที่เกิดขึ้นตลอดขั้นตอนการปลูกข้าว
แสดงให้เห็นแนวความคิดความเชื่อที่สืบทอดมาแต่
โบราณ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี คนไทย-ลาวมีความเชื่อ
เรื่องผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้าน และยังเชื่อว่าทุกสิ่ง
ที่เป็นธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น น้ำ ดิน ที่นา ภูเขา ต้นไม้
เป็นต้น ล้วนมีผีประจำอยู่ ผีเหล่านี้ถือเป็นผีดีหรือ
เรียกว่าเทพ เพราะชาวนาตระหนักดีว่าการปลูกข้าว
จำเป็นต้องพึ่งพิงธรรมชาติ ชาวนาจึงมีความอ่อนน้อม
ถ่อมตนต่อธรรมชาติมีการเซ่นไหว้ขอขมาและมีความ
กตัญญูต่อกตเวทิต่อข้าว ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นอาจจะมี
รายละเอียดในการประกอบพิธีที่แตกต่างกันออกไปใน
เรื่องปลีกย่อย หากแต่มีประเด็นหลักที่เหมือนกันคือ
ขอให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์และขอขมาต่อสิ่งที่ได้
ล่วงเกินเทพที่รักษาข้าวไป

กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว มีความเชื่อว่าข้าว
เป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ มีวิญญาณข้าวหรือเทพประจำต้นข้าว
พิทักษ์รักษาข้าว เรียกว่า แม่ข้าว ขวัญข้าว ย่าขวัญข้าว
หรือแม่โพสพ โดยมีเรื่องเล่าว่า หากแม่ข้าวไม่พอใจจะ
หนีไปจากทุ่งนา มนุษย์ก็จะเกิดความอดอยาก ดังใน
ตำนานแม่ม่ายดีข้าวของชาวเหนือและชาวอีสาน และ
ตำนานเรื่องแม่โพสพน้อยใจที่คนหันไปกราบไหว้
พระพุทธเจ้าจึงหนีไปจนทำให้เกิดภาวะอดอยากขึ้นบน
โลกของชาวภาคกลางและภาคใต้ ตำนานดังกล่าว
แสดงให้เห็นพัฒนาการของความเชื่อของคนในสังคมที่
นับถือผีสางเทวดา และเปลี่ยนมารับพระพุทธศาสนา
โดยประนีประนอมกับความเชื่อดั้งเดิม (ฉลอง สุขทอง.
2555 : 33)

พิธีกรรมสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว
ของชาวบ้านไผ่ หมู่ 13 ตำบลไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัด

สุรินทร์ ชาวบ้านที่นี้เลือกเอาวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็น
วันดีในการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ก่อนวันงาน
ชาวบ้านร่วมกันจัดสถานที่ โดยหมอสู่ขวัญประจำ
หมู่บ้าน พร้อมด้วยชาวบ้าน ช่วยกันโยงฝ้าย
สายสิญจน์ จากกองข้าวเปลือกที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือ
แรงร่วมใจของชาวบ้านที่ได้เสียสละข้าวในส่วนของ
ตนเองมาร่วมทำบุญเพื่อช่วยเหลือเพื่อนบ้านในชุมชน
ที่มีความขัดสน สามารถนำข้าวไปกินหรือขายได้ใน
ราคาไม่แพงและรายได้จากการขายข้าวภายในชุมชน
จะถูกนำมาสร้างสาธารณะประโยชน์ภายในชุมชน
ก่อนวันงานตามยั้งฉางของชาวบ้านจะเปิดรอรับขวัญ
ไว้จนครบทุกครัวเรือน ในขณะที่แม่เฒ่าพร้อมด้วย
ชาวบ้านผู้หญิงช่วยกันเตรียมสารบอาหาร และทำ
บายศรีสำหรับเซ่นไหว้ในวันพຸ່ງนี้ กองข้าวเปลือก มี
ขวัญข้าววางอยู่บนยอดของภูเขา รอบ ๆ ตกแต่งด้วย
ตาแหลว และมีใบไม้มงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง ใบคูณ
ใบยอ ต้นกล้วย ต้นอ้อย วางอยู่รอบกองข้าว
นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์ทำนา เช่น คราด แยกใหญ่ คัน
ไถ ม้าหาบข้าว ไม้ตีฟาง ไม้กวาดฟาง กระดังง์เผ็ดข้าว
สิ่งเหล่านี้ถูกรวบรวมและวางไว้ในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว
ของชาวบ้านไผ่เพื่อเรียกขวัญด้วยเช่นกัน

ในอดีตพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเกิดขึ้นตามลาน
ข้าวของเจ้าของนา แต่ต่อมาเริ่มมีการรวมตัวกันของ
กลุ่มชาวนา โดยนำข้าวเปลือกมารวมกันบริเวณลาน
ของหมู่บ้าน แล้วจึงเริ่มทำพิธี ทั้งนี้ยังแสดงถึงความ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความสามัคคีในกลุ่มชาวนาอีกด้วย
แต่หลังจากที่วิถีชีวิตของชาวนาเปลี่ยนไป จากเดิมที่มี
การปลูกข้าวเพื่อไว้กินในครัวเรือน เป็นกลายเป็นการ
ปลูกข้าวในรูปแบบของการค้าขาย ปลูกข้าวให้ได้
ปริมาณมาก ๆ โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปลูก
ข้าว ปลูกข้าวปีละ 2 ครั้งซึ่งไม่ตรงกับฤดูกาล ทำให้
ประเพณีสู่ขวัญข้าว ค่อย ๆ ลดความสำคัญลงและใน
ปัจจุบัน บางพื้นที่ไม่มีพิธีดังกล่าวให้เห็นอีกต่อไป

การผลิตภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่
ขวัญข้าว ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ครั้งนี้ผู้วิจัย
กำหนดหน่วยของการวิจัยในเขต บ้านไผ่ ตำบลไผ่

อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีความเชื่อเกี่ยวกับผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองต้นข้าวในท้องนาอย่างเหนียวแน่น และมีการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวตั้งแต่บรรพบุรุษ กระทั่งถึงปัจจุบัน แม้จะมีการหยุดหรือห่างหายต่อพิธีกรรมของชาวนาบางคนเนื่องจากพฤติกรรมการทำนาเปลี่ยนไป แต่ก็ยังคงมีกลุ่มคนที่ยังคงรักษาพิธีกรรมดั้งเดิมเอาไว้ คือหลังจากที่ไม่ได้มีการร่วมประกอบพิธีกรรมตามวันเหมือนอย่างในอดีต ชาวบ้านที่เคร่งครัดในพิธีกรรมยังมีการปฏิบัติในครัวเรือนของตน คือการเก็บดอกไม้เข้าเฒ่า นำอาหารเช่นไข่ไก่ แม่โพสพที่เฒ่าข้าวของตนเองมาตลอด จนกระทั่งชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญของพิธีดังกล่าวและเกรงว่าพิธีกรรมอันดีงามจะสูญหาย ทั้งจากพฤติกรรมการผลิตที่เปลี่ยนไป จากเดิมเป็นการปลูกเพื่อเก็บกินตลอดทั้งปี เป็นการปลูกเพื่อขาย ผู้ที่เคยทำนาบางส่วนก็เปลี่ยนอาชีพไปทำงานรับจ้างที่เมืองใหญ่ ปลดปล่อยพื้นที่นาว่างเปล่า เยาวชนจำนวนมากไม่เคยรับรู้ถึงคุณค่าของข้าว ไม่เคยรับรู้ว่าการปลูกข้าวมีความเชื่อเรื่องขวัญข้าวและแม่โพสพคือเทพที่ปกป้องรักษาข้าว เมื่อเยาวชนไม่รู้ถึงคุณค่า ก็ไม่รักษาและไม่เคารพ ชาวบ้านไม่เห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว จึงได้กลับมาประกอบพิธีกรรมร่วมกันอีกครั้งบริเวณลานหมู่บ้าน จนถึงปัจจุบัน

พิธีสู่ขวัญข้าว มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวนา เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต์ต่อผู้มีพระคุณ คือ ข้าวและแม่โพสพที่คอยปกป้องรักษาและคุ้มครองข้าวให้รอดจากแมลงศัตรูพืช และเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความสามัคคีในชุมชน หากแต่พิธีกรรมอันดีงามดังกล่าวกำลังจะสูญหายไป ผู้วิจัยจึงคิดสร้างงานวิจัย และสร้างสรรค์ผลงานด้านการผลิตภาพยนตร์สารคดีจากเนื้อหาในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว โดยมีสาระเกี่ยวกับ พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว การแสดงออกต่อผู้มีพระคุณ และการร่วมแรงร่วมใจกันของคนในชุมชน ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบภาพยนตร์สารคดี เพราะเป็นสื่อที่ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความ

สนใจ ภาพยนตร์สารคดีเป็นการเล่าเรื่องด้วยภาพโดยที่ภาพจะทำหน้าที่หลักในการนำเสนอ เสียงรอบข้าง เสียงบรรยายรวมถึงเสียงเพลงประกอบจะเข้ามาช่วยเสริมในส่วนของภาพเพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องมากยิ่งขึ้น เป็นสื่อที่นำเสนอเป็นภาพเคลื่อนไหวและสร้างความต่อเนื่องของการกระทำของวัตถุจากเรื่องราวต่างๆ สร้างความรู้สึกใกล้ชิดกับผู้ชม เป็นสื่อที่เข้าถึงง่ายและสามารถเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สามารถใช้ซ้ำได้หลายครั้ง การผลิตภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย – ลาว ในครั้งนี้ เป็นการพัฒนาจากการศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่บ้านไผ่ ตำบลไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ แล้วนำมาผลิตภาพยนตร์สารคดีเป็นการสื่อสารด้านการถ่ายทอดความรู้ผ่านภาพเคลื่อนไหว เพื่อให้ได้ภาพยนตร์สารคดีที่มีคุณภาพตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

คำถามการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามการวิจัย ดังนี้

1. พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวเป็นอย่างไร
2. การพัฒนาภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว มีวิธีการพัฒนาอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาว
2. เพื่อพัฒนาภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการผลิตภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาว ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

1.ขอบเขตด้านพื้นที่
การวิจัยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย
กำหนดขอบเขตพื้นที่หน่วยของการวิจัยเฉพาะกลุ่มชน
ที่อาศัยอยู่ที่ บ้านไผ่ หมู่ 13 ตำบลไผ่ อำเภอรัตนบุรี
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

2.ขอบเขตด้านประชากร
ประชากรหรือบุคคลที่ศึกษา ผู้วิจัย
แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
ดังนี้

2.1 กลุ่มบุคคลที่ศึกษา การวิจัยเชิง
คุณภาพ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยเลือกแบบ
เจาะจงจากผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านพิธีกรรม
สู่ขวัญข้าว ได้แก่

2.1.1 ห ม อ สู่ ข วั ญ
จำนวน 3 คน

2.1.2 ผู้ร่วมพิธีกรรมสู่
ขวัญข้าว จำนวน 10 คน

2.2 กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ด้านสื่อ
ภาพยนตร์ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยเลือกแบบ
เจาะจง จากกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้าน
การผลิตสื่อภาพยนตร์ ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการ
ใช้สื่อและภาษา ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม ได้รับชม
เพื่อประเมินผลและให้ข้อเสนอแนะ จำนวน 7 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา
การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนด
ขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้

3.1 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อ
ศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-
ลาว ในด้าน

3.1.1 ศึกษาประวัติความเป็นมา
ของพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว

1) ด้านความคิด มีความคิด
อย่างไรจึงประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว

2) ด้านความเชื่อ มีความเชื่อ
อย่างไรจึงประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว

3) ความต้องการประกอบ
พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเพื่อเหตุใด

3.1.2 ศึกษาองค์ประกอบใน
พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ประกอบด้วย

1) ผู้ประกอบพิธีกรรม

2) ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

3) อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรม

3.1.3 ศึกษาขั้นตอนการประกอบ
พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว

1) ระยะเวลาในการประกอบ
พิธีกรรม

2) ลำดับขั้นตอนในการ
ประกอบพิธีกรรม

3) บทบาทของผู้เข้าร่วม
พิธีกรรม

3.1.4 วิเคราะห์บทบาทและคุณค่า
ของพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวในด้านสังคมวัฒนธรรม

3.2 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาสื่อ
ภาพยนตร์จากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 กระบวนการพัฒนาสื่อภาพยนตร์
จากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว
ประกอบด้วย

1) กำหนดเนื้อหา (บทสาร
คดี)

2) ก า ห น ด ใช้
ภาพประกอบ ขนาดภาพและการเคลื่อนไหวของกล้อง

3) ก า ร วิ เ คราะห์
องค์ประกอบในภาพ

4) การลำดับภาพและ
การตัดต่อ

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย เรื่อง ภาพยนตร์สารคดี
จากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ใน
เขตพื้นที่ บ้านไผ่ ตำบลไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัด

สุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ในเขตพื้นที่ บ้านไผ่ หมู่ 13 ตำบลไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ และเพื่อพัฒนาภาพยนตร์สารคดี เรื่องพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว โดยใช้แนวทางการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research for Development) ด้วยเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เทคนิคการเก็บข้อมูลจากเอกสารอ้างอิง การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการเข้าร่วมในสถานการณ์จริง แล้วนำมาถอดบทเรียนและสังเคราะห์ข้อมูล ใช้เทคนิคการวิจัยเพื่อพัฒนาการผลิตภาพยนตร์สารคดี ให้ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะ ภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว การวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ จึงเป็นการวิจัยแบบหลายชั้น

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษา ภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว สรุปในแต่ละข้อตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ในด้านประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว เนื่องจากบ้านไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นสังคมเกษตร ทำนาเป็นส่วนใหญ่ ในอดีตมีการปลูกข้าวแบบพึ่งพิงธรรมชาติโดยอาศัยน้ำจากน้ำฝน การดูแลข้าวในนานอกจากจะดูแลตามปกติแล้ว ยังมีการพึ่งพาอาศัยสิ่งที่ไม่รู้ว่าจะช่วยให้ข้าวอยู่รอดปลอดภัยและให้ความอุดมสมบูรณ์ โดยการบูชาตาแฮก พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวจึงถือเป็นพิธีกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจ ก่อนเริ่มต้นฤดูการเพาะปลูก และเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นจึงเริ่มทำการเพาะปลูก โดยแบ่งพื้นที่บริเวณหัวนา ไว้สำหรับปลูกข้าวให้กับตาแฮก เมื่อถึงเวลาจะไม่มีกรไปเก็บเกี่ยวพื้นที่ของตาแฮกมา

เป็นของตนเอง เพราะพื้นที่นี้ถือเป็นพื้นที่ที่มอบให้กับตาแฮกแล้ว หลังจากดูแลกระทั่งต้นข้าวโตพอที่จะเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะแบ่งข้าวส่วนหนึ่งไปรวมกันที่วัดเลี้ยงวัดประจำชุมชน เพื่อทำพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว โดยมีการนิมนต์พระเพื่อเรียกขวัญแม่โพสพ และอุทิศข้าวที่นำมาให้กับวัดเพื่อให้วัดนำไปใช้จ่ายเป็นการบำรุงพุทธศาสนาต่อไป ต่อมาพฤติกรรมการปลูกข้าวของชาวบ้านเปลี่ยนไป บางส่วนเลิกทำนา เดินทางเข้าเมืองใหญ่เพื่อไปทำงานรับจ้าง ขาดแคลนแรงงาน การทำนาในเวลาต่อมาจึงเป็นการทำนาในรูปแบบของการว่าจ้างและค้าขาย ทุกอย่างเป็นการจ้างด้วยเงิน เช่น การไถนา ต้องจ้างรถไถ การใส่ปุ๋ยต้องจ้างรถใส่ปุ๋ย เกี่ยวต้องจ้างรถเกี่ยว เมื่อเกี่ยวเสร็จก็นำไปขายที่โรงสี พิธีกรรมที่เคยทำ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าวให้ตาแฮก การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเพื่อเรียกขวัญแม่โพสพก็ได้สูญหายไป ครั้นเมื่อปี 2553 ชาวบ้านไผ่ได้รับการสนับสนุนข้าวจากโครงการอยู่ดีมีสุข ที่ได้มีการแจกจ่ายข้าวให้กับชุมชนกว่า 200 กิโลกรัม ความคิดที่จะนำพิธีกรรมอันดีงามอย่างพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวให้กลับคืนมาอีกครั้งจึงเกิดขึ้น

- 1.1 ด้านความคิด ในการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ของชาวบ้านไผ่ เริ่มต้นจากความคิดที่ว่า พิธีกรรมอันทรงคุณค่าอย่างพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีตได้สูญหายไปตามพฤติกรรมการทำงานที่เปลี่ยนไป เป็นการทำนาเพื่อค้าขาย หากมีการนำพิธีกรรมดังกล่าวกลับมาอีกครั้ง น่าจะเป็นการดี ที่จะให้ลูกหลานเด็กรุ่นใหม่ได้เห็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความ กตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณ ให้เห็นคุณค่าของข้าวที่มีต่อมนุษย์

- 1.2 ด้านความเชื่อ จากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของชาวบ้านไผ่ พบว่า ชาวบ้านไผ่มีความเชื่อเรื่อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเมื่อบูชาแล้วจะได้รับความอุดมสมบูรณ์อย่างการบูชาศาลปู่ตาในเดือน 6 ก่อนการเพาะปลูก การบูชาตาแฮก แบ่งข้าวในนาให้ตาแฮก เพื่อให้ตาแฮกคุ้มครองนาข้าว ทำพิธีลาตาแฮก หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ ทำพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเพื่อเรียก

ขวัญแม่โพสพกลับคืนสู่ยั้งฉางเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เชื่อว่าข้าวเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ มีแม่โพสพ และตาแฮก เชื่อว่าอุปกรณ์ทำนา เช่น แอก แอกเล็ก ม้า หาบข้าว กระดิ่งผัดข้าว เหล่านี้ มีขวัญ มีจิตวิญญาณ มีส่วนในการเติมเต็มความสมบูรณ์ จึงต้องมีการเรียกขวัญด้วย เช่นเดียวกับที่เชื่อว่าข้าวมีขวัญ จึงต้องเรียกขวัญข้าวเพื่อให้ขวัญข้าวกลับสู่ยั้งฉางหลังจากออกไปสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับท้องนาแล้ว เชื่อว่าใบไม้ อย่างใบคูณ ใบยอ ต้นกล้วย ต้นอ้อย เป็นต้นไม้มงคล นอกจากนี้ก่อนประกอบพิธีกรรมใด ๆ ต้องบอกกล่าวแม่พระธรณีด้วยพิธีปลงธรณี มีอาหารคาวหวาน น้ำหวาน เหล้า เพื่อเซ่นสรวงแม่พระธรณี มีความเชื่อว่าเพื่อให้การประกอบกิจการงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

1.3 ด้านความต้องการ จากการศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่บ้านไผ่ พบว่า พิธีกรรมก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน มีการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อจัดพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว เกิดความศรัทธาในการนำข้าวมา รวมกันเพื่อช่วยเหลือเพื่อนร่วมชุมชน เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

2. ศึกษาองค์ประกอบในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ประกอบด้วย

2.1 ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรมในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของบ้านไผ่ คือหมอปราหมณ์ ผู้เป็นปราชญ์ชุมชน ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ ในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวที่บ้านไผ่ มีพราหมณ์ชื่อ พอดี ภูลี เป็นผู้ประกอบพิธีเรียกขวัญในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว

2.2 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว มีผู้นำข้าวเข้าร่วมพิธีและบริจาคให้กับชุมชนเป็นจำนวนมาก หลังจากมีการนำข้าวเข้ามาร่วมในพิธีแล้ว ผู้นำข้าวมาก็จะเข้าร่วมพิธีด้วย ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ เนื่องจากวันที่จัดงานเป็นวันทำงาน ที่หนุ่มสาวต่างออกไปทำงาน นักเรียนออกไปเรียนหนังสือ ที่ชุมชนจึงอยู่เพียงผู้สูงอายุ และเด็ก

2.3 อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรม ในการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว มีอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบเป็นจำนวนมาก โดยแบ่งออกเป็น

2.3.1 อุปกรณ์สำหรับนำมาเพื่อเรียกขวัญ นอกจากกองข้าวที่ชาวบ้านมีจิตศรัทธานำข้าวมาร่วมทำบุญแล้ว ยังมี บายศรี ที่ทำจากใบตองเป็นบายศรีต้นเดียว สูง 3 ชั้น ชั้นล่างใส่ข้าวสาร ชั้นที่สอง ใส่เครื่องแต่งตัวของผู้หญิง เช่น หวี กระຈก แป้ง ชั้นบนทำเป็นกรวย บนยอดใส่เครื่องประดับ เช่น แหวน สร้อย และมีเทียนชัยมงคลอยู่บนยอดสูงสุด ชั้นที่ 5 ดอกไม้ธูปเทียน นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์ทำนาที่เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีขวัญ แม้ปัจจุบันวิถีทำนาของชาวบ้านไม่ได้เปลี่ยนไป เป็นการใช้รถไถ ใช้เครื่องหว่านข้าว หว่านปุ๋ย ใช้รถเกี่ยวข้าว หากแต่ อุปกรณ์เกี่ยวกับการทำนาที่หลายบ้านยังคงเก็บเอาไว้ ครั้นเมื่อมีพิธีกรรมเรียกขวัญ ก็ได้นำออกมาร่วมพิธีด้วยเพื่อเรียกขวัญ จากความเชื่อว่า อุปกรณ์ทำนาเหล่านี้ก็มีขวัญ มีจิตวิญญาณเช่นกัน ซึ่งอุปกรณ์เหล่านั้นได้แก่ แอก แอกเล็ก ม้า หาบข้าว ไม้กวาดฟาง กระดิ่งผัดข้าว ไม้ฟาดข้าว โดยนำมารวมไว้รอบ ๆ กองข้าว

2.3.2 อาหารสำหรับเซ่น อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ประกอบด้วย ปลา และพืชผักต่าง ๆ จะไม่ใช่เนื้อหมู เนื้อไก่ ตามความเชื่อว่าปลาเป็นพาหนะของแม่โพสพ นอกจากนี้ยังมี ผลไม้ ของหวาน เผือกมัน น้ำหวาน

3. ศึกษาขั้นตอนการประกอบ พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ของชาวบ้านไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ แบ่งออกเป็น

3.1 ระยะเวลา ในการประกอบพิธีกรรมนั้น หากนับตั้งแต่เริ่มต้น ตั้งแต่พิธีปลงธรณี และประธานในพิธีจุดเทียนชัย เสี่ยงทายด้วยการผ่าไข่ต้มออกเป็นสองซีก การเริ่มต้นกล่าวคำบูชาแม่โพสพ การเรียกขวัญแม่โพสพ กระทั่งจบพิธีเรียกขวัญ กระทั่งถึงการผูกข้อมือให้กับผู้เข้าร่วมพิธี จนถึงการทานอาหารร่วมกันและเดินทางกลับบ้านเพื่อไปปิดประตูยั้งของตนเองนั้นอาจใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง แต่หาก

นับแค่เพียงช่วงเวลาในการเรียกขวัญแม่โพสพนั้นใช้ เวลาไม่เกิน 30 นาที ตามบทสวดเรียกขวัญแม่โพสพ ที่ เจ้าพิธีได้ทำการเรียกขวัญ

3.2 ลำดับขั้นตอนในการประกอบ พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวนั้น เริ่มต้นจากการบอกกล่าวแม่ โพสพ ด้วยพิธีปลงธัญ จากนั้นจึงเริ่มพิธีด้วยประธาน ในพิธีจุดเทียนชัยที่อยู่บนยอดสุดของบายศรี จากนั้น เสี่ยงทายด้วยการดูจากไข่มดผ้าซีก หากไข่มดไขขาว ของทั้งสองด้านเรียบเนียน และสมดุลกันก็เชื่อว่าปี ต่อไปการเพาะปลูกจะอุดมสมบูรณ์ดี จากนั้นจึงเริ่ม พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว โดยหมอสวด จะทำการเรียกขวัญ แม่โพสพ บอกกล่าวถึงคุณความดี และขอขมาลาโทษ ต่อแม่โพสพที่ได้กระทำล่วงเกินไป เช่น การเกี่ยวข้าว การฟาดข้าว การเหยียบย่ำลงในทุ่งนา ซึ่งถือเป็นการ กระทำที่ทำให้แม่โพสพไม่พอใจ

3.3 บทบาทของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ในพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว นั้น มีการแบ่งบทบาทกันอย่าง ชัดเจน นับตั้งแต่ก่อนเริ่มพิธี การเตรียมสถานที่ เห็นได้ ชัดจากบทบาทชายหญิง ที่ชาวบ้านผู้ชายจะรับหน้าที่ โยงฝ้ายมุงคด จากลานชุมชนประจำหมู่บ้าน ไปตามยุง ฉางของชาวบ้าน อีกกลุ่มหนึ่งจะคอยรับข้าวจาก ชาวบ้านที่นำมาร่วมพิธี เมื่อซึ้งน้ำหนักเสร็จก็จะทำการ บันทึกลงสมุดว่าใคร บริจาคข้าวเท่าไร เพื่อเป็น หลักฐานในการบริจาค ในขณะที่ชาวบ้านผู้หญิง รับ หน้าที่เตรียมอาหารสำหรับเซ่นไหว้ เตรียมดอกไม้ ใบตองสำหรับทำบายศรี และเมื่อเริ่มพิธีหน้าที่ในการ ประกอบพิธี เช่น หมอพราหมณ์ คือผู้ประกอบพิธี ผู้ กล่าวบูชาและเรียกขวัญแม่โพสพ ประธานในพิธี คือ ผู้ใหญ่บ้าน รับหน้าที่จุดเทียนชัยและเสี่ยงทายจากการ แบ่งครึ่งไข่มด และบทบาทหน้าที่ของผู้ร่วมพิธี ในการ ร่วมพิธีอย่างสงบ ครั้นเมื่อถึงช่วงที่มีการเรียกขวัญก็จะ ร่วมกันเรียกขวัญพร้อมกับโยนข้าวเปลือกพร้อมดอกไม้ มงคลเข้ามาสู่กองข้าว หลังจากเสร็จพิธี บทบาทของ ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ผูกข้อมือ เรียกขวัญให้กับผู้ร่วมพิธีที่มี อายุต่ำกว่า

4. วิเคราะห์บทบาทและคุณค่าของพิธีกรรมสู่ ขวัญข้าวในด้านวัฒนธรรม จากการศึกษาพิธีกรรมสู่ ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่บ้านไผ่ อำเภอรัตนบุรี พบว่า เป็นพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่ อดีต พ่อแม่เคยพาทำก็ทำตามกันมา ครั้นเมื่อ พฤติกรรมการทำนาได้เปลี่ยนไป จากทำนาเพื่อกินใน คราวเรือนเป็นการทำนาเพื่อขาย พิธีกรรมที่เคยร่วมกัน ปฏิบัติ ก็สูญหายไป ครั้นเมื่อถูกนำกลับมาปฏิบัติอีก ครั้ง จากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านเด็กรุ่นใหม่จึง ได้เห็นพิธีกรรมอันทรงคุณค่าอีกครั้ง พิธีกรรมสู่ขวัญ ข้าวเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่มีพระคุณ ซึ่งหมายถึงข้าว จากความเชื่อว่าข้าวมีเทพ รักษาและคุ้มครองอยู่คือแม่โพสพ จึงจัดพิธีกรรมสู่ ขวัญข้าวขึ้นเพื่อบูชาแม่โพสพ ให้แม่โพสพเกิดความพึง พอใจ และนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ ถือเป็นขวัญ และกำลังใจอันดีสำหรับชาวนา ที่หวังพึ่งพิงธรรมชาติที่ ไม่อาจควบคุมได้และสิ่งเหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็นให้ ช่วยดูแลและคุ้มครองข้าวให้พ้นจากภัยทั้งปวง นอกจากความเชื่อที่ว่าข้าวเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์แล้ว พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ไม่อาจสำเร็จได้เพียงคนเดียว แต่เกิดขึ้นและสำเร็จได้ด้วยพลังชุมชน การรวมกลุ่ม ของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันประกอบกิจกรรม ต้อง อาศัยความเสียสละส่วนของตัวเอง ทั้งสละเวลา ใน การช่วยเหลือเตรียมงาน และเสียสละข้าวโดยการแบ่ง ข้าวของตนเอง เพื่อไปรวมกับข้าวของผู้อื่นที่เสียสละ เพื่อส่วนรวมเช่นกัน เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่ ได้รับความเดือดร้อน ให้อยู่ดีกินดีขึ้น นำมาซึ่งพลัง ชุมชนก่อเกิดเป็นพลังที่เข้มแข็ง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาสื่อภาพยนตร์ จากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว

กระบวนการพัฒนาสื่อภาพยนตร์จาก พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ใน ประเด็นนี้ได้พัฒนาเป็นภาพยนตร์สารคดี ที่นำเสนอ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของชาวบ้านไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ลำดับเนื้อหาเริ่มต้นจาก ความสำคัญของข้าวในอารยธรรม เชื่อมโยงวัฒนธรรม

ข่าวด้วยอีต 12 โดยใช้ ตัวหนังสือ จากคอมพิวเตอร์ กราฟฟิค (CG) เข้ามาในสารคดีเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ ต่อมากล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาว ในจังหวัดสุรินทร์ นำเสนอการเดินทางไปนาของพ่อมั่ง เพื่อบอกเล่าตาแฮกหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ และเข้าสู่ พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวที่บ้านไผ่ คั่นด้วยบทสัมภาษณ์ ของ ผู้นำชุมชนเพื่อเน้นประเด็นที่สำคัญให้น่าเชื่อถือมากขึ้น เพื่อเป็นการบอกกล่าวผ่านบุคคลในชุมชน ภาพที่ นำมาเสนอใช้ทั้งภาพที่ถ่ายทำมาด้วยกล้องดิจิทัล (DSLR) และภาพนิ่ง โดยให้ภาพเคลื่อนไหว ทั้งจาก การเคลื่อนไหวด้วยกล้อง การเปลี่ยนขนาดภาพ ที่มีทั้ง ภาพใกล้เพื่อแสดงให้เห็นถึงอารมณ์และความรู้สึก และเพื่อให้เห็นได้ไกลมากขึ้นว่าเกิดเหตุการณ์ใดขึ้น นำเสนอภาพปานกลางที่มีขนาดกว้างถึงช่วงเอวในบท ของการสัมภาษณ์ การนำเสนอภาพกว้างของทุ่งนาที่ กว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์ และการเคลื่อนไหวของ ภาพประกอบด้วยการเคลื่อนไหวจากโปรแกรมตัดต่อ ระหว่างเปลี่ยนภาพจากภาพหนึ่งไปยังอีกภาพหนึ่ง เสียงที่ใช้ใช้ทั้งเสียงบรรยายจากผู้บรรยายที่เป็นผู้หญิง เสียงสัมภาษณ์จากผู้อยู่ในเหตุการณ์จริง เสียงจาก สถานที่จริงในขณะที่กำลังประกอบพิธี และเสียงเพลง เพื่อสร้างอารมณ์ให้เหมาะสมกับเนื้อหาในบท ภาพยนตร์สารคดี

หลังจากได้ชมภาพยนตร์ ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 7 ที่ ได้ให้ความเห็น ตามกระบวนการพัฒนาสื่อภาพยนตร์จาก พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ดังนี้

1) กำหนดเนื้อหา (บทสารคดี) ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่า ภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว เป็นสารคดีที่ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ของบรรพบุรุษ ซึ่งกำลังจะเลือนหายไป แต่ยังมีกลุ่มคนที่พยายามสืบทอดประเพณีนี้ไว้ให้ลูกหลานด้วยความ ศรัทธา เป็นความรู้ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ การจัดทำ เป็นวิดีโอ ถ่ายทอดกระบวนการทุกขั้นตอนของ พิธีกรรม แต่น่าจะเพิ่มภาพวิถีชีวิตในปัจจุบัน และการ สัมภาษณ์บุคคลที่ต้องคำนึงถึงเสียงที่ชัดเจน และให้ พุดประเด็นที่เป็นความรู้สึกหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่น

และ ความตั้งใจในการอนุรักษ์พิธีกรรมนี้ให้ชัดเจน โดยรวม อาจตัดทอนให้สั้นและกระชับได้อีก ส่วนบท ภาพยนตร์สารคดีนำเสนอได้ดี มีการเล่าเรื่องที่ดี

2) กำหนดใช้ภาพประกอบ ขนาดภาพและการเคลื่อนไหวของกล้อง ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่า ภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ยังขาดภาพ ที่เน้นอารมณ์ เช่นภาพใกล้ที่เห็นริ้วรอยเหี่ยวย่นของผู้ เฒ่า รอยยิ้มที่มีน้ำหมากเปื้อนที่ริมฝีปาก ภาพที่เน้น ถึงอารมณ์และความรู้สึกของผู้ประกอบพิธีและผู้ที่อยู่ ร่วมในพิธี แวดตาที่แสดงออกถึงความหวังที่จะได้รับ ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์หลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จ เป็นต้น สารคดียังขาดภาพที่แสดงออกถึงความรู้สึก ของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ ทำให้ขาดชีวิตชีวา

3) การวิเคราะห์องค์ประกอบในภาพ เนื่องจากภาพยนตร์จากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่ม ชาติพันธุ์ไทย-ลาว เป็นภาพยนตร์สารคดี ที่มีการ กล่าวถึงชาวไทย-ลาว คือคนไทยที่ใช้ภาษาลาวหรือ ภาษาอีสาน และชาวลาว ที่ใช้ภาษาลาว มีการ สัมภาษณ์ที่ผู้สัมภาษณ์ใช้ทั้งภาษาอีสาน และภาษา ลาว ซึ่งเป็นภาษาถิ่นของผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้ ถูกสัมภาษณ์ได้พูดในสิ่งที่ตนเองรู้สึกโดยไม่ต้องบั่น แด่งให้เป็นภาษากลางที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ ผู้เชี่ยวชาญจึงให้ความเห็นว่า ในช่วงที่มีภาษาอีสาน หรือภาษาลาวควรใส่ Sub ไว้ด้วย ซึ่งหมายถึงขึ้น ตัวหนังสือที่เป็นภาษากลาง เพื่อให้คนส่วนใหญ่เข้าใจ ได้ง่ายขึ้น

4) การลำดับภาพและการตัดต่อ ผู้เชี่ยวชาญ ให้คำแนะนำว่าภาพยนตร์สารคดีเรื่องนี้มีการเล่าเรื่องที่ดี เพลงประกอบ เสียงสัมภาษณ์ของผู้คนในชุมชนซึ่ง เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวนี้ สะท้อนให้เห็นถึง พลังความศรัทธาอย่างแรงกล้าที่ชาวนามีต่ออาชีพของ ตน รวมไปถึงความกตัญญูของชาวนาที่มีต่อ สิ่งไม่มีชีวิตที่ให้ชีวิตอย่างเมล็ดข้าว นับเป็นความ งดงามทางวัฒนธรรมที่น่าภาคภูมิใจของชาวนา แต่ หากมีการปล่อยเสียงสถานการณ์จริง (Ambience) เยอะกว่านี้ จะมีความน่าสนใจมากขึ้น แต่น่าเสียดาย

ช่วงบรรยากาศในพิธีกรรม น่าจะปล่อย Timing ของ ภาพให้นานกว่านี้ ใส่ Ambience คือเสียงให้ได้ บรรยากาศวิธีชนบทลงไปบ้าง การทิ้งอารมณ์ไว้บ้าง ก็จะได้ภาพยนตร์ที่มีชีวิตชีวามากขึ้น

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องภาพยนตร์สารคดีจาก พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ผู้วิจัย ได้นำประเด็นที่ค้นพบมาอภิปรายตามวัตถุประสงค์ ของการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อศึกษาพิธีกรรมสู่ ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว

1. ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของ พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว พบว่า บ้านไผ่ อำเภอรตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นสังคมเกษตร ทำนากันเป็นส่วนใหญ่ ในอดีตมีการปลูกข้าวแบบ พึ่งพิงธรรมชาติโดยอาศัยน้ำจากน้ำฝน การดูแลข้าว ในนานอกจากจะดูแลตามปกติแล้ว ยังมีการพึ่งพา อาศัยสิ่งทีเชื่อว่าจะช่วยให้ข้าวอยู่รอดปลอดภัยและให้ ความอุดมสมบูรณ์ โดยการบูชาตาแฮก ที่เชื่อว่า ตาแฮกเป็นผีดี ช่วยในการรักษาข้าวให้ปลอดภัยจาก ศัตรูพืช และการบูชาศาลปู่ตา ในเดือน 6 ก่อนเริ่มต้น การเพาะปลูก มีพ่อข้าวเจ้าเป็นเจ้าพิธีในการนำกล่าว และถวายไก่ต้ม เหล้า และน้ำหวานเพื่อเลี้ยงปู่ตา ส่วน ชาวบ้านจะนำข้าวพร้อมกับไข่ไก่ต้ม มาร่วมในพิธี ถือเป็นพิธีกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจ ก่อนเริ่มต้นสู่ ฤดูกาลเพาะปลูก และเป็นการแสดงออกถึงความ เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นจึงเริ่มทำการเพาะปลูก โดยแบ่งพื้นที่บริเวณห้วยนา ไว้สำหรับปลูกข้าวให้กับตา แฮก เมื่อถึงเวลาจะไม่มีการไปเก็บเกี่ยวพื้นที่ของ ตาแฮกมาเป็นของตนเอง เพราะพื้นที่นี้ถือเป็นพื้นที่ที่ มอบให้กับตาแฮกแล้ว หลังจากดูแลกระทั่งต้นข้าวโต พอที่จะเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะแบ่งข้าวส่วนหนึ่งไป รวมกันที่วัดเลียบ วัดประจำชุมชน เพื่อทำพิธีกรรมสู่ ขวัญข้าว โดยมีการนิมนต์พระเพื่อเรียกขวัญแม่โพสพ และอุทิศข้าวที่นำมาให้กับวัดเพื่อให้วัดนำไปใช้จ่าย

เป็นการบำรุงพุทธศาสนาต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ ประคอง นิมนานเหมินท์ และคณะ (2544) ศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมข้าว : ภาพสะท้อนจาก นิทาน ตำนาน เพลง” ของชนชาติไททั้งในและนอก ประเทศจำนวน 6 กลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า ไม่ว่าคนไท กลุ่มนั้น ๆ จะเป็นคนนับถือพุทธศาสนาหรือไม่ก็ตาม ล้วนมีวิถีชีวิตที่คล้ายกันในฐานะที่เป็นคนปลูกข้าวอยู่ ในวิถีชีวิต จะเห็นได้จากวิธีการจัดระเบียบสังคม การ ถือครองที่นา วิถีชีวิตในรอบ 12 เดือน ซึ่งเกี่ยวพันกับ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการปลูกข้าว ความเชื่อในเรื่อง ธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ เรื่อง ผีน้ำ ผีฟ้า ผีบ้าน ผีเมือง ผีด้าว แม่ขวัญข้าว ประเพณีการเกี่ยวข้าว ประเพณีขนข้าวขึ้นยุ้ง ประเพณี สู่ขวัญลาน รวมไปถึงตำนานข้าวที่บ่งบอกความเชื่อ และทัศนคติของคนไทยที่มีต่อแม่ขวัญข้าว และ งานวิจัยของ อนุชาติ ทองเกลี้ยง (2553) ที่ได้ศึกษา เรื่อง “การสืบสานประเพณีการทำขวัญข้าวของ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” จากการศึกษพบว่า การทำขวัญข้าว พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากินซึ่งสังคมไทยมีความ ผูกพันกับความเป็นธรรมชาติ ลักษณะที่เอื้ออำนวยทั้ง สภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ความสำคัญหลักของการ ทำขวัญข้าว ได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการแก้ปัญหาในมิติ การคิด การยึดถือตามวิถีของชาวบ้านในการทำมาหา กินภายใต้สังคมเกษตร ให้พ้นจากเพลี้ย หนอน และหนู นา ที่จะมากินข้าว ปลอดภัยจากศัตรูข้าวที่จะสร้าง ความเสียหายต่อข้าวในนา เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเผชิญกับปัญหาหรือ อุปสรรคที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน อันเป็นปัจจัย สำคัญที่ผุดถึงความอยู่ได้อย่างรอดและอยู่ดีมีความสุข ของชาวบ้านนั่นเอง

1. 1) ด้านความคิด ในการประกอบ พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ของชาวบ้านไผ่ เริ่มต้นจาก ความคิดที่ว่า พิธีกรรมอันทรงคุณค่าอย่างพิธีกรรมสู่ ขวัญข้าว ที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีตได้สูญหายไปตาม พหุติกรรมการทำงานที่เปลี่ยนไป เป็นการทำงานเพื่อ

คำขाय หากมีการนำพิธีกรรมดังกล่าวกลับมาอีกครั้ง น่าจะเป็นการดี ที่จะให้ลูกหลานได้เรียนรู้ได้เห็น พิธีกรรมที่แสดงออกถึงความ กตัญญูต่องานที่ต่อผู้มี พระคุณ ให้เห็นคุณค่าของข้าวที่มีต่อมนุษย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วัฒนธรรมจังหวัด นครราชสีมา (2551) ที่ได้วิจัยเรื่อง “การวิจัยแบบมี ส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการ บริหาร จัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาประเพณีสู่ขวัญ ข้าว บ้านพรหมราช ตำบลตูม อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา” ได้กล่าวถึง สถานภาพของ ประเพณีสู่ขวัญข้าวว่าเป็นสื่อพื้นบ้านด้านพิธีกรรม ความเชื่อที่มีต่อพระแม่โพสพ เพื่อเป็นการฉลองให้ พระแม่โพสพ สถานภาพของสื่อประเพณีสู่ขวัญข้าวมี ความเข้มแข็ง แต่ในอนาคตสื่อประเพณีสู่ขวัญข้าว บ้านพรหมราช จะอยู่ในภาวะกำลังพิการ/บกพร่อง เพราะเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ จะไม่เห็นคุณค่าและ ความสำคัญของการสู่ขวัญข้าว

1.2) ด้านความเชื่อ ชาวบ้านไม่มีความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเมื่อบูชาแล้วจะได้รับความอุดมสมบูรณ์อย่างการบูชาศาลปู่ตาในเดือน 6 ก่อนการเพาะปลูก การบูชาตาแยก แบ่งข้าวในนาให้ ตาแยก เพื่อให้ตาแยกคุ้มครองนาข้าว ทำพิธีลาตาแยก หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ ทำพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเพื่อเรียก ขวัญแม่โพสพกลับคืนสู่ผู้ขางเพื่อให้เกิดความอุดม สมบูรณ์ เชื่อว่าข้าวเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ มีแม่โพสพ และ ตาแยก เชื่อว่าอุปกรณ์ทำนา เช่น แยก แยกเล็ก ม้า หาบข้าว กระดิ่งมัดข้าว เหล่านี้ มีขวัญ มีจิตวิญญาณ มีส่วนในการเติมเต็มความสมบูรณ์ จึงต้องมีการเรียก ขวัญด้วย เช่นเดียวกับที่เชื่อว่าข้าวมีขวัญ จึงต้องเรียก ขวัญข้าวเพื่อให้ขวัญข้าวกลับสู่ผู้ขางหลังจากออกไป สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับท้องนา สอดคล้องกับ งานวิจัยของ Girin J.N.Phukon. (2011) ได้ ทำการศึกษาสังคมไทอาหมในรัฐอุสสัมเรื่อง พลวัตทาง สังคมและวัฒนธรรมของไทอาหม (Social Dynamics of Material Culture of The Ahom) พบว่า สังคมไท

อาหมมีความเชื่อในเรื่องของขวัญและด้า เป็นที่ทราบ กันดีว่าคนไทยทั้งที่นับถือศาสนาพุทธหรือไม่ได้นับถือ ศาสนาพุทธต่างมีความเชื่อในเรื่องขวัญ (Khwān) พวกเขาเชื่อว่าเมื่อขวัญออกจากร่างกายด้วยเหตุผลใดก็ตามคนคนนั้นก็ป่วยไข้ ซึ่งเป็นที่มาของประเพณีพิธี กรรมการเรียกขวัญ (Rik Khwan) ขณะเดียวกันคนไทย เชื่อว่าบรรพบุรุษมาจากด้า (Dam) และผี (Phee) ซึ่ง อยู่บนท้องฟ้าคอยเฝ้าจับตามองลูกหลาน พิธีเคารพ บูชาบรรพบุรุษที่ต่อมากลายเป็นเทศกาลแม่ด้าแม่ผี (Mae Dam Mae Phee) จำเป็นต้องจัดอย่างต่อเนื่อง แต่พิธีกรรมการบูชาอาจแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม ของคนไทยและศาสนาที่นับถือ

1.3) ความต้องการ ในการประกอบ พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของชาวบ้านไม่ มีขึ้นเพื่อก่อให้เกิด การรวมตัวกันของคนในชุมชน มีการร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อจัดพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว เกิดความศรัทธาในการนำ ข้าวมารวมกันเพื่อช่วยเหลือเพื่อนร่วมชุมชน เป็นการ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัย ของ นิตินันท์ พันทวี (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อ การพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ อีสาน พบว่า พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นเครื่องมือที่คน ในชุมชน ใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมในการสร้าง สัมพันธภาพที่ถูกต้องสร้างสรรค์ และสอดคล้องกัน ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คน กับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเอง พร้อมกันกับ ความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนซึ่งเป็นการสร้างพลังชุมชน ในการพัฒนาให้เกิดดุลยภาพโดย ใช้ปัญญาเป็นตัวเชื่อม

2. วิเคราะห์บทบาทและคุณค่าของพิธีกรรมสู่ ขวัญข้าวในด้านสังคมวัฒนธรรม จากการศึกษา พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่บ้าน ฝั่ อำเภอรันนบุรี พบว่า เป็นพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติกัน มาตั้งแต่อดีต พ่อแม่เคยพาทำก็ทำตามกันมา ครั้นเมื่อ พฤติกรรมการทำนาได้เปลี่ยนไป จากทำนาเพื่อกินใน ครัวเรือนเป็นการทำนาเพื่อขาย พิธีกรรมที่เคยร่วมกัน

ปฏิบัติ ก็สูญหายไป ครั้นเมื่อถูกนำกลับมาปฏิบัติอีกครั้ง จากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านเด็กรุ่นใหม่จึงได้เห็นพิธีกรรมอันทรงคุณค่าอีกครั้ง พิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่องานต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งหมายถึงข้าว จากความเชื่อว่าข้าวมีเทพรักษาและคุ้มครองอยู่คือแม่โพสพ จึงจัดพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวขึ้นเพื่อบูชาแม่โพสพ ให้แม่โพสพเกิดความพึงพอใจ และนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ ถือเป็นขวัญและกำลังใจอันดีสำหรับชาวนา ที่หวังพึ่งพิงธรรมชาติที่ไม่อาจควบคุมได้และสิ่งเหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็นให้ช่วยดูแลและคุ้มครองข้าวให้พ้นจากภัยทั้งปวง นอกจากความเชื่อที่ว่าข้าวเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์แล้ว พิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ไม่อาจสำเร็จได้เพียงคนเดียว แต่เกิดขึ้นและสำเร็จได้ด้วยพลังชุมชน การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันประกอบกิจกรรม ต้องอาศัยความเสียสละส่วนของตัวเอง ทั้งสละเวลา ในการช่วยเหลือเตรียมงาน และเสียสละข้าวโดยการแบ่งข้าวของตนเอง เพื่อไปรวมกับข้าวของผู้คนที่เสียสละเพื่อส่วนรวมเช่นกัน เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่ได้รับความสะดวกสบาย ให้อยู่ดีกินดีขึ้น นำมาซึ่งพลังชุมชนก่อเกิดเป็นพลังที่เข้มแข็ง สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความของเพนเนอร์ ที่มองว่าทุกพิธีกรรม เป็นสัญลักษณ์ร่วม และทำหน้าที่เหมือนเป็นแหล่งเก็บข้อมูล ความรู้ ประเพณี ซึ่งมีหน้าที่ตอบสนองต่อ ค่านิยม ความเชื่อ และความสัมพันธ์ทางชุมชน ในระบบวัฒนธรรม ของชุมชนที่ได้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เช่นเดียวกับ ชุมชนบ้านไผ่ อำเภอรัตนบุรี ที่ได้จัดให้มีพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว พิธีดังกล่าวถือเป็นสัญลักษณ์ในการที่ชาวนาไม่กระทำต่อสิ่งที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มองไม่เห็น และเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การปลูกข้าวได้ผลดี เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวนาแห่งบ้านไผ่ และแนวคิดของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ส ที่ถือว่าบทบาทหน้าที่ ของพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ถือเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยดูจากความเชื่อซึ่งเป็นระบบย่อยหนึ่งในสังคม มีหน้าที่เชื่อมโยงระบบอื่น ๆ อย่างไรในการทำ

ให้ชุมชนดำรงอยู่ ความหมายและสัญลักษณ์จากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ที่ปรากฏในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นบทบาท ความเชื่อ ที่ชุมชนกำหนดขึ้นมาด้วยกัน ที่สะท้อนผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอในการวิจัย จากการวิจัย เรื่อง

ภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การศึกษาวิจัยพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ถือเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นเพียงปีละครั้ง ครั้นจะให้มีการจัดสถานที่ใหม่ ในวันที่ไม่ตรงกับวันที่จัดงานเพื่อถ่ายทำสารคดีก็จะได้ภาพที่ไม่เป็นธรรมชาติ และดูจะสิ้นเปลืองเงินเกินไป ผู้วิจัยจึงควรเข้าไปสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดก่อนวันงานอย่างน้อย 2 วันเพื่อได้มีโอกาสรวบรวมข้อมูล และได้เห็นการเตรียมตัวของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

2. การนำเสนอภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ควรนำกล้องบันทึกภาพวิดีโอไปอย่างน้อย 2 ตัว ตัวแรกสำหรับบันทึกภาพในขณะดำเนินพิธีกรรมเพื่อบันทึกภาพจนครบตลอดในการประกอบพิธีกรรม กล้องตัวที่สอง สำหรับการเปลี่ยนขนาดภาพ ใช้บันทึกภาพเจาะบางช่วง บางตอนระหว่างที่พิธีกรรมดำเนินอยู่ เพื่อบันทึกภาพอารมณ์และความรู้สึกของผู้เข้าร่วมพิธีอย่างใกล้ชิดมากขึ้น

3. ควรส่งเสริมให้เยาวชนได้มีโอกาสในการเข้าร่วมพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเพื่อให้พิธีกรรมดังกล่าวยังคงอยู่ไม่สูญหาย และเพื่อให้เยาวชนได้เห็นถึงคุณค่าของพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่องานต่อผู้มีพระคุณ เห็นคุณค่าของข้าวที่ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป จากการวิจัย เรื่อง ภาพยนตร์สารคดีจากพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การวิจัยเพื่อพัฒนาเป็นภาพยนตร์ หรือสื่อวีดิทัศน์นั้น ควรเพิ่มบทสัมภาษณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องให้มากขึ้น เพราะข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้องถือเป็นข้อมูลที่หนักแน่นและช่วยให้ภาพยนตร์สารคดีมีความน่าสนใจมากขึ้น

2. ในการถ่ายทำภาพยนตร์สารคดีในพื้นที่ที่ใช้ภาษาต่างกัน ควรให้บุคคลในภาพยนตร์พูดในภาษาของตน เช่น สัมภาษณ์ชาวลาว ก็ให้ชาวลาวพูดเป็นภาษาลาว และขึ้นตัวหนังสือด้านล่างจอเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจในสิ่งที่บุคคลนั้นพูดถึง การที่บุคคลในภาพยนตร์พูดในภาษาของตนจะทำให้บุคคลนั้นเป็นตัวของตัวเองมากกว่าที่จะพูดในสิ่งที่ตนเองไม่ถนัด และจะทำให้พูดออกมาจากความรู้สึกด้านในจิตใจได้ ดีกว่าพยายามพูดในสิ่งที่ตนเองไม่ถนัด จนอาจกลายเป็นการจัดฉากและท่องไปตามบทที่ผู้กำกับต้องการ

บรรณานุกรม

กฤษฎา ครอบจิต. (2554). **สุราพื้นบ้านเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมข้าวในประเทศไทยและสาธารณรัฐ**

ประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค (การเกษตรและสิ่งแวดล้อม). สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

คณินันต์ ไสยโสภณ. (2554). **คุณค่าและความเชื่อตำนานนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีประชากลุ่มชนลุ่มแม่น้ำ**

โขง ในเขตวัฒนธรรมศรีโคตรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค(กลุ่มอนุภาคลุ่มน้ำโขง). สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

คำผุย พลลือชา. (2543). **ความเชื่อเรื่องนาในกระบวนการทำนาของชาวลาว: กรณีศึกษาชาวนาบ้านสี**

ฐานใต้ อ.เมือง หาดทรายฟอง จ.กำแพงนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนากุมิภาค มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ฉลอง สุขทอง. (2555). **เศรษฐกิจบนฐานบุญประเพณีข้าวของชาติพันธุ์ไท้อายตอนที่ยสัมพันธ์กับวิถีไทย**.

วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค (เศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชน) .

สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และชูชาติ สวัสดิ์ศรี. (2527). **ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพมหานคร

: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เชาวลิต สีนสวย. (2551). **การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาในการบริหารจัดการข้าว กรณีศึกษา : วัฒนธรรมการ**

ทำอาหารจากข้าวของชาวไทยเชื้อสายลาว. การประชุมวิชาการเพื่อเสนอผลงานวิจัยครั้งที่ 4

ระหว่างวันที่ 14-15 สิงหาคม 2551. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

ประคอง นิมนานเหมินท์และคณะ. (2544). **วัฒนธรรมข้าว : ภาพสะท้อนจากนิทาน ตำนาน เพลง**.

งานวิจัยทุนสนับสนุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี.

มูลนิธิข้าวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. (2547). **ข้าวขวัญของแผ่นดิน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้น

ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง (มหาชน).

- วิมล คำศรี. (2544). **วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2539). “ตำนานข้าวในความเชื่อของชนชาติไท” ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการ
เรื่องชนชาติไทย. หน้า 1-9 สถาบันไทศึกษา ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับสำนักงานวัฒนธรรม
แห่งชาติ ณ ห้องประชุมชั้น 2 อาคารสถาบัน 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุชาติ ทองเกลี้ยง. (2553). **การสืบสานประเพณีการทำขวัญข้าวขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าเรือ
อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**.วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
ปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น.ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- J.N. Phukon & Girin Phukon. (2011). **Social Dynamic of Material Culture of The Ahom**.
Indian Journal of Tai Studies. 11, 45-74.